

بررسی مهاجرت‌های دانش‌آموزی بردسکن

دانشگاه پیام نور
حصین رحیمی
کتاباد

مقدمه

مهاجرت به عنوان یک پدیده اجتماعی به شرطی که بی‌رویه نباشد خود عاملی سازنده بوده و نشانی از تحوّل و پویایی جامعه دارد. اما مهاجرت‌های بی‌رویه که نتیجه اجرای سیاست‌های ناصحیح دولتهاست اثرات مخرب‌تری بر پیکر روستاها و شهرها وارد آورده و فضاهای جغرافیایی را از حرکت، پویایی و تحوّل بازداشته و یا متوقف می‌سازد. برای مثال بر اثر مهاجرت‌های بی‌رویه، ناحیه مهاجر فرست با کمبود نیروی فعال، جوان، پویا و سازنده روبرو می‌شود و در نتیجه ناحیه مذکور از پویایی بازمی‌ایستد و دچار رکود و عقب‌ماندگی می‌گردد. ناحیه مهاجر پذیر نیز بر اثر ورود بیش از حد مهاجرین و در صورت عدم وجود یک برنامه هماهنگ و منسجم در پذیرش مهاجرین تازه وارد با مشکلاتی زیاد از جمله بیکاری، فقر، حاشیه نشینی، مسائل و مشکلات عاطفی و روانی و بالاخص مسائل و مشکلات سیاسی روبرو خواهد گردید.

اگرچه مهاجرت دارای ابعاد زیادی است، اما مهاجرت‌های دانش‌آموزی یکی از مهمترین اشکال و ابعاد مهاجرت در محدوده مورد تحقیق ماست. که اثرات فضایی زیادی بر جای گذاشته است. در این تحقیق مسائل و مشکلات دانش‌آموزان روستایی مهاجر، وضعیت مسکن دانش‌آموزان و بالاخره پی‌آمدهای روانی، اجتماعی، اقتصادی، این پدیده اجتماعی مورد بررسی قرار می‌گیرد. روش تحقیق در این مقاله بر پایه اعداد و ارقام استخراج شده از

پرسشنامه‌ها می‌باشد. و از کلیه دانش‌آموزان دبیرستانی حاضر در یک کلاس در پایه‌های مختلف بصورت نمونه پرسشنامه پر شده و سپس نتایج استخراج شده است.

منطقه جغرافیایی مورد مطالعه

موقعیت جغرافیایی بردسکن:

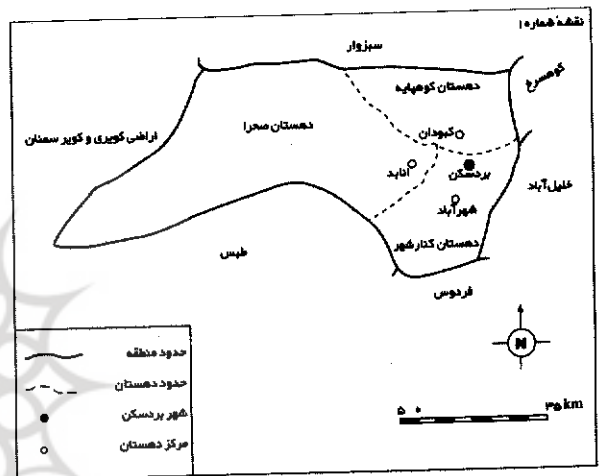
الف- موقع ریاضی:

بردسکن در $57^{\circ} 58'$ طول شرقی و $35^{\circ} 16'$ عرض شمالی قرار گرفته است. (منبع شماره ۴ صفحه ۱۲)

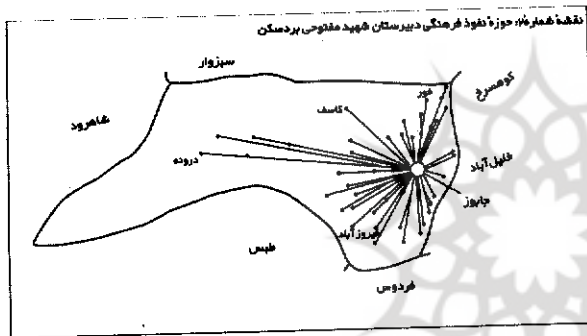
ب- موقع نسبی:

بردسکن در 27° کیلومتری جنوب غرب مشهد در غرب شهرستان کاشمر در استان خراسان واقع گردیده است. از شمال به شهرستان سبزوار، از جنوب به طبس و فردوس، از شرق به بخش خلیل‌آباد و از غرب به اراضی کویری و کویر شاهرود منتهی می‌شود. «بردسکن دارای وسعتی بالغ بر 8000 کیلومتر مربع و جمعیتی در حدود یکصد هزار نفر است که در یک نقطه شهری و قریب 100 روستا و آبادی پراکنده شده‌اند.» (منبع شماره ۳ صفحه ۳۴) بخش بردسکن که در حال حاضر شهرستان شدن آن به تصویب وزارت

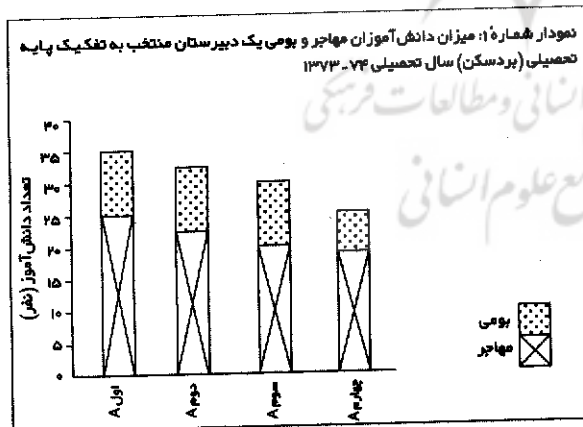
کشور رسیده است دارای سه دهستان کوهپایه با مرکزیت کبودان در شمال، کنار شهر با مرکزیت شهرآباد در جنوب و صحرا با مرکزیت انابد در غرب می باشد. از زمان تصویب شهرستان دارای دو بخش مرکزی و انابد می باشد که شهر بردسکن بعنوان مرکز فرمانداری شهرستان بردسکن و شهر انابد نیز بعنوان مرکز بخش انابد در نظر گرفته شده و به تصویب رسیده است. (نقشه شماره ۱)

از تعداد ۷۲۶ نفر دانش آموز حاضر در کلاسها (منظور دانش آموزانی است که از آنها پرسشگری بعمل آمده است) تعداد ۱۶۸ نفر آنها بومی شهر بردسکن و بقیه در حدود ۵۹۴ نفر شامل دانش آموزان مهاجری اند که از نقاط روستائی دور و نزدیک منطقه جهت ادامه تحصیلات به شهر بردسکن مهاجرت نموده اند. از این تعداد حدود ۷۷/۹ درصد دانش آموزان روستائی مهاجر و بقیه یعنی حدود ۲۲/۱ درصد دانش آموزان بومی شهر برداسکن می باشند. نقشه شماره ۲ حوزه نفوذ فرهنگی یکی از دبیرستانهای شهر مذکور و نمودار شماره یک وضعیت دانش آموزان چهار کلاس همان دبیرستان را نشان می دهد.

در این تحقیق که مختص به بررسی وضعیت دانش آموزان دبیرستانی شهر بردسکن می باشد، ما با استفاده از پرسشنامه به بررسی وضع دانش آموزان دختر و پسر در پایه های تحصیلی اول تا چهارم در رشته های مختلف علوم انسانی، علوم تجربی و ریاضی و فیزیک پرداخته ایم. در شهر بردسکن (مرکز آموزش و پرورش منطقه بردسکن) سه باب دبیرستان پسرانه و دو دبیرستان دخترانه با جمعیت دانش آموزی بالغ بر ۱۵۰۰ نفر وجود دارد.

الف: دبیرستانهای شهر بردسکن

همانطور که بیان شد، در شهر بردسکن در زمان تحقیق (۷۴-۱۳۷۳) ۵ دبیرستان وجود داشته است که دانش آموزان بومی و مهاجر در آنها به امر سوادآموزی مشغول بوده اند. تعداد کل دانش آموزان در گروههای مختلف و در پایه های اول تا چهارم حدود ۱۵۰۰ نفر و میانگین جمعیت کلاسها در حدود ۳۰/۲ نفر می باشد. این میزان در سالهای اول تا سوم بیشتر و در مقطع چهارم متوسطه با کاهش مواجه است.

نمودار شماره یک نشان می دهد که بیشترین تعداد دانش آموز این چهار کلاس دبیرستانی، دانش آموزان مهاجری هستند که از نقاط دور و نزدیک جهت ادامه تحصیل در مقطع دبیرستان راهی شهر بردسکن می شوند.

نمودار شماره ۲ نیز درصد کل دانش آموزان مهاجر و بومی ۲۴ کلاس درس را که به پرسشنامه ها پاسخ داده اند نشان می دهد.

همانطور که از نمودار هویداست، در پایه های اول و دوم تعداد دانش آموزان مهاجر تاحدی کاهش نشان می دهد که دلیل این امر باز شدن پایه های اول و دوم در رشته علوم انسانی در دوروستای انابد و شهرآباد در دو سال اخیر می باشد.

۴- دانش آموزانی که بعلت نزدیکی روستایشان با شهر روزانه مهاجرت انجام می دهند، یعنی هر روز صبح بوسیله سرویسها و یا توسط وسایل نقلیه عمومی روستا به شهر بردسکن آمده و غروب همان روز پس از پایان کلاس مجدداً به روستایشان بازمی گردند جمعاً حدود ۱۸۳ نفر هستند که حدود ۸/۳۰ درصد کل دانش آموزان مهاجر ۲۴ کلاس را شامل می شود.

جدول شماره ۲ وضعیت مسکن دانش آموزان مهاجر ۲۴ کلاس درس دبیرستان

وضعیت مسکن	اجاره نشین	منزل شخصی	خانه اقوام	مهاجرت روزانه
تعداد	۳۷۲	۳۱	۸	۱۸۳
درصد	۶۲٫۶	۵٫۲	۱٫۴	۳۰٫۸

جدول شماره ۱ تعداد دانش آموز مهاجر و بومی ۲۴ کلاس درس مورد پرسش دبیرستانهای شهر بردسکن

سال تحصیلی (پایه تحصیلی)	تعداد دانش آموز	دانش آموزان مهاجر	درصد	دانش آموزان بومی	درصد
سال اول	۲۲۲	۱۶۸	۷۵٫۶	۵۴	۲۴٫۴
سال دوم	۱۹۸	۱۵۰	۷۵٫۷	۴۸	۲۴٫۳
سال سوم	۱۸۶	۱۵۰	۸۰٫۶	۳۶	۱۹٫۴
سال چهارم	۱۵۶	۱۲۶	۸۰٫۷	۳۰	۱۹٫۳
جمع ۲۴ کلاس	۷۶۲ نفر	۵۹۴		۱۶۸	

طبق نتایج استخراج شده از پرسشنامه ها متوسط میزان اجاره بها برای هر دانش آموز اجازه نشین چیزی در حدود ۱۳۰۰۰ ریال در ماه می باشد. از تعداد ۳۷۲ دانش آموز اجازه نشین نزدیک به ۳۶۱ نفر یعنی حدود ۹۷ درصد اظهار داشته که با دوستان و همکلاسیها بصورت دو و یا سه نفره زندگی می نمایند. حال اگر ما ۳۷۲ نفر را به گروههای ۲ نفره تقسیم نمائیم و برای هر دو نفر یک اتاق در نظر بگیریم، برای این تعداد دانش آموز جمعاً ۱۸۶ اتاق نیاز خواهیم داشت. (یعنی دانش آموزان اجازه نشین ۲۴ کلاس مورد پرسشگری بصورت اتاقهای دو نفره در سال تحصیلی ۷۴ جمعاً ۱۸۶ اتاق در اجاره داشته اند.)

جدول شماره یک نیز تعداد دانش آموزان مهاجر و بومی ۲۴ کلاس درس مورد پرسش را نشان می دهد.

با بررسی جدول به این نتیجه می رسیم که تعداد دانش آموزان مهاجر حدود سه برابر و نیم دانش آموزان بومی است، که در کل نسبتی در حدود ۷۷٫۹ درصد به ۲۲٫۱ درصد را نشان می دهد.

حال اگر میزان اجاره هر اتاق را در حدود ۲۵۰۰۰ ریال در نظر بگیریم، این تعداد دانش آموز در طول یک ماه جمعاً باید قریب ۴۶۵۰۰۰۰ ریال بابت اجاره مسکن پرداخت نمایند. حال با توجه به اینکه یک سال تحصیلی برابر با ۹ ماه است. اگر عدد مذکور (۴۶۵۰۰۰۰) را در ۹ ضرب نمائیم،

($4650000 \times 9 = 41850000$) عدد ۴۱۸۵۰۰۰۰ ریال بدست می آید. یعنی در مدت یک سال تحصیلی ۳۶۱ نفر دانش آموز مهاجر باید این مقدار بابت اجاره مسکن به شهرتندان بردسکنی پرداخت نمایند.

حال اگر بر میزان اجاره بها مبلغ خرج هفتگی دانش آموزان مهاجر را با توجه به وضعیت تورمی کنونی کشور بیفزائیم و بطور متوسط آنرا در حدود ۵۰۰۰ ریال در نظر بگیریم در مجموع عددی برابر با

ب: وضعیت مسکن دانش آموزان مهاجر

دانش آموزانی که جهت ادامه تحصیل در مقطع دبیرستان به شهر بردسکن می آیند از نظر محل سکونت به چهار دسته تقسیم می شوند.

۱- دانش آموزان اجازه نشین: تعداد این گروه در ۲۴ کلاس درس جمعاً ۳۷۲ نفر بوده که ۶۲٫۶ درصد کل دانش آموزان مهاجر را شامل می شود.

۲- دانش آموزانی که در شهر بردسکن منزل شخصی دارند. جمعاً به تعداد ۳۱ نفر که حدود ۵٫۲ درصد کل دانش آموزان مهاجر را تشکیل می دهد.

۳- دانش آموزانی که در خانه اقوام سکونت دارند. جمعاً به تعداد ۸ نفر که حدود ۱٫۴ درصد کل دانش آموزان مهاجر را شامل می شود.

۱۰۸۸۱۰۰۰۰ ریال (۱۰۸۸۱۰۰۰۰ = ۴۱۸۵۰۰۰۰ + ۹ × ۴ × ۵۰۰۰ × ۳۷۲) خواهد شد.

در اینجا عدد ۴ بیانگر تعداد هفته های یک ماه و عدد ۹ بیانگر جمع ماههای تحصیل در یک سال است که جمعاً ۳۶ هفته می باشد. بنابراین نتیجه ای که حاصل می شود آنست که تعداد ۳۷۲ دانش آموز دبیرستانی مهاجر روستایی به شهر بردسکن در یک سال تحصیلی قریب صد و هشت میلیون و هشتصد و ده هزار ریال پول روستا را در جیب شهروندان بردسکنی می ریزند؟!

حال با توجه به این روابط ناهمگون و نابرابر شهر و روستا در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی که در حال حاضر گریبانگیر کشورمان می باشد. آیا چیزی جز مهاجرت های عظیم روستایی بسوی شهر را می توان انتظار داشت؟

راستی چرا روستاهای ما هر روز که می گذرد چهره ای ماتم زده بخود گرفته، از جمعیت تهی شده و به خراب آبادها تبدیل می شوند؟ در سالهای اخیر باره اندازی دو دبیرستان چند کلاسه در دو روستای انابد و شهرآباد تا حدی جلو مهاجرت های دانش آموزی در مقطع دبیرستان در سالهای اول و دوم در رشته علوم انسانی به شهر بردسکن گرفته شده، ولی مشکل اساسی (در زمان تحقیق) در باب دانش آموزان مهاجر دهستان کوهپایه است که دارای هیچ دبیرستانی نیست و فقط در مقطع اول دبیرستان در پایه علوم انسانی برای دختران از سال ۷۳ کلاسی باز شده است. لذا با توجه به اینکه این دهستان با محدودیت اراضی زراعی و رشد جمعیت و کمبود منابع آبی خصوصاً تحت تأثیر خشکسالیهای اخیر مواجه می باشد، جا دارد که مسئولین امر نسبت به بازگشائی دبیرستان در مرکز این دهستان اقدام عاجل مبذول داشته و از ثبت نام دانش آموزان دهستان کوهپایه در دبیرستانهای شهر بردسکن ممانعت بعمل آید.

ج: اثرات اقتصادی، اجتماعی و روانی مهاجرت های دانش آموزی
بی شک مهاجرت های دانش آموزی اثرات بارز اقتصادی، اجتماعی و روانی بر پیکر روستاها و اثرات روانی خاصی بر پیکر خانواده ها و دانش آموزان مهاجر می گذارد. تحقیقات ما نشان می دهد که مهاجرت های دانش آموزی جمعیت روستاها را به سمت سالخوردگی سوق می دهد و آنها را از نیروهای جوان، فعال و پویا تهی می سازد. از طرف دیگر از آنجا که دانش آموزان در سن بحرانی (۱۵ سالگی به بعد) خانواده را ترک و اقدام به مهاجرت می نمایند، بدون شک مهاجرت در این سن اثرات روانی خاصی را بر جای می گذارد. و

بخصوص زمینه را برای مهاجرت دائمی فراهم می آورد. زندگی در اتاقهای غیراستاندارد و غیربهداشتی، ناسالم و کثیف و تنگ و تاریک همراه با وضعیت نامطلوب اقتصادی خانواده ها جوانان دانش آموز مهاجر روستایی را به انواع انحرافات و کج رویهای اجتماعی سوق می دهد، و چه بسا از آنان افرادی بیگانه می سازد. از دیگر مسائلی که قشر جوان مهاجر روستایی ممکن است بدان مبتلا شود بی هویتی، دور شدن از ارزشهای اصیل اسلامی و اعتقادات مذهبی است.

نتیجه و پیشنهاد:

با توجه به آمار و ارقام باید چاره ای اندیشیده شود تا این قشر جوان، فعال و آینده ساز کشور از بحرانی که اکنون دامن گیر آنست و در آینده نیز امکان گسترش آن می رود نجات یابد. سیستم مهاجرت فرست نظام آموزشی کشور ما در حال حاضر نیز خواه ناخواه مهاجرت زاست. بنابراین چاره چیست؟ با توجه به شرایط کنونی لازم است طرحی بلندمدت اتخاذ شود تا اولاً روستاها از تحصیل کردگان خالی نشود و ثانیاً فارغ التحصیلان روستایی بنحوی به زادگاه خود برگردند. در این خصوص در رابطه با جلوگیری از مهاجرت های دانش آموزی خصوصاً در مقطع دبیرستان در منطقه بردسکن پیشنهاد می شود:

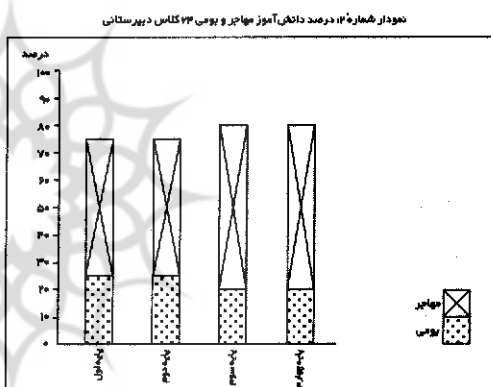
۱- با توجه به اینکه امروزه از سرمایه و پول بعنوان معمار فضای زندگی یاد می شود (منبع شماره ۲) لازم است که طرحی فوری اتخاذ شود تا روابط ناهمگون شهرها و روستاهای کشور از حالت یکطرفه خارج شده و روستاها فدای شهرها نشوند. در منطقه مورد مطالعه ما روابط مرکز پیرامون با شدت هرچه تمام در جریان است.

۲- با ایجاد دبیرستانها و مراکز آموزشی شبانه روزی، مدارس فنی و حرفه ای و کشاورزی و هنرستانها در شهر بردسکن و در روستاهای مرکزی جلوی مهاجرت های بی رویه دانش آموزی گرفته شده و فارغ التحصیلان با آینده ای روشن بتوانند در روستای خود بکار گرفته شوند.

۳- تأسیس و راه اندازی مدارس شبانه روزی راهنمایی تحصیلی در روستاهای پر جمعیت خصوصاً در دهستان کوهپایه و در روستاهایی چون کبودان، خور، کاسف و ... از اهم واجبات بوده و لازم است که در برنامه درسی این مدارس به مسائلی چون کشاورزی و حرفه های روستایی اولویت داده شود و در جلب فارغ التحصیلان در نقاط روستایی محل سکونت تلاش و کوشش فراوان بعمل آید.

۴- تا حد امکان سعی شود از رشد بی رویه رشته علوم انسانی چه در سطح شهر بردسکن و چه در روستاهایی که دارای دبیرستان هستند جلوگیری شده و باراه اندازی رشته های کاربردی دیگر سعی در جلب دانش آموزان در آن رشته ها بعمل آید. چه در حال حاضر تعداد دانش آموزان رشته علوم انسانی نسبت به سایر رشته ها بسیار بیشتر است.

۵- باراه اندازی دبیرستان و هنرستان در روستای کبودان مرکز دهستان کوهپایه، روستای مذکور با جمعیتی در حدود ۴۰۰ خانوار تا حدود زیادی از انزوای جغرافیایی خارج شده و متحول می شود. در این خصوص باید طرحی اتخاذ شود تا دانش آموزان این دهستان

در صورت بازگشایی این مراکز آموزشی نتوانند در مراکز آموزشی شهر بردسکن ثبت نام نمایند.

۶- و بالاخره اگر خواهان حل مشکلات روستایی و شهری کشورمان هستیم باید نظام برنامه ریزی برای آموزش کشور دگرگون و با شرایط جغرافیایی فضاها متنوع کشور منطبق گردد.

منابع:

۱- پاپلی یزدی، محمدحسین، مهاجرت‌های روستایی خراسان، نقشه های پایه، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی گروه جغرافیای بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی، شماره ۷، زمستان ۱۳۶۶.

۲- شکوفی، حسین، روابط شهر و روستا در ایران، جزوه دستنویس، دانشگاه تربیت مدرس، گروه جغرافیا، مقطع کارشناسی ارشد. سال ۱۳۷۲.

۳- رحیمی، حسین، تحلیل روابط شهر و روستا در ارتباط با برنامه ریزی ناحیه ای در بردسکن، پایان نامه کارشناسی ارشد مدرسی جغرافیا، دانشگاه تربیت مدرس، به راهنمایی استاد حسین شکوفی، اسفند ماه ۱۳۷۳.

۴- فرهنگ جغرافیایی آبادیهایی کشور جمهوری اسلامی ایران، کاشمر جلد ۴۲، اداره جغرافیایی ارتش، سال ۱۳۶۳.

پرسشنامه مخصوص مهاجرت‌های دانش آموزی منطقه بردسکن

ردیف	نام و نام خانوادگی	اهل کدام روستا هستید؟	چگونه زندگی می کنید؟	نوع مهاجرت	وضع مسکن
			تنها	روزانه	میزان اجاره بها
			میزل اقوام	هفته ای	خانه اجاره ای
			با دوستان و همکلاسیها	بیش از یک هفته	میزل اقوام
				روزانه	میزل پدربری
				با پدر و مادر	

- در صورت زندگی در خانه اجاره ای، چند نفر در یک اتاق زندگی می کنید؟
 - آیا دوست دارید پس از اتمام تحصیلات دبیرستانی به روستایان برگردید؟ چرا؟
 - در صورت باز شدن رشته تحصیلی شما در مرکز دهستان و یا روستایی دیگر آیا دوست دارید در آنجا ثبت نام نمائید؟